

Doktorský seminář 18. 5. 2012

Téma: *Vladimír Hoppe*

Referující: Lenka Hořínková Kouřilová

Život (1882-1931)

O soukromém životě filosofa Vladimíra Hoppeho, reprezentujícího idealistické křídlo meziválečného českého filosofického myšlení, toho víme relativně málo.¹ Tato skutečnost byla podnětem ideje, pokusit se složit mozaiku filosofova životního příběhu prostřednictvím jeho díla a pomocí dostupných převážně archivních pramenů sestavit portrét této nevšední filosofické osobnosti.

(rodiče, prarodiče, sourozenci, dětství, dospívání, studium, akademická dráha)

Dílo

První prací, které by měla být věnována pozornost, je Hoppeova disertační práce *Nástin sociologického pojetí světa*², v níž zaměřil svoji kritiku na vědu a teorii poznání, které podle něj příliš abstrahují od předmětu poznání. De facto věda podle Hoppeho opouští pravý předmět poznání a nahrazuje ho symbolem neboli pojmem. Hoppe vyšel z předpokladu, že počet znaků každého tělesa je nekonečný, a aby jej mohl „lidský duch“ vůbec poznat musí pomocí abstrakce vyjmout nebo vyzdvihnout jen několik málo znaků a z těchto několika málo znaků, v některých případech dost libovolně vyloučených, utváří pojem. Symboly jsou sice pro vědeckou práci nesmírně užitečné, jsou při daném postupu myšlení oprávněné či dokonce nevyhnutelné, avšak nesmí se zapomínat na to, že byly vytvořeny uměle a rovněž na okolnosti, za jakých byly utvořeny. Krátce řečeno symbol není vlastním faktem. Hoppe sám však nechtěl být vnímán jako nějaký zapřisáhlý nepřítel vědy a veškerého vědeckého poznání vůbec, šlo mu pouze o očistu vědy za pomoci jakéhosi „osvěžení skutečným životem“. Hoppe usiloval o to, aby věda a rovněž filosofie braly při svém bádání v potaz člověka, zejména jeho

¹ V dostupných pramenech a literatuře se lze získat informace především o Hoppeově díle, o jeho osobním životě se však zde mnoho nedozvídáme. Taktéž v zachovalé pozůstalosti uložené v Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd ČR v Praze (dále jen MÚA AV ČR), v osobním fondu v Archivu Masarykovy univerzity v Brně (dále jen AMU), v osobní složce ve fondu Filozofické fakulty UK v Archivu Univerzity Karlovy (dále jen AUK) a ve fondu Kulturněhistorického archivu Státního okresního archivu Jindřichův Hradec (dále jen SOKA JH, KHA) se o soukromém životě Vladimíra Hoppeho objevují jen kusé zmínky. I Hoppe sám se, v osnově svého životopisu, zaměřil hlavně na zážitky, které formovaly jeho vědeckou dráhu, ať šlo o četbu filosofů v rámci studia na univerzitě, či pobyt v zahraničí zejména v Berlíně a Paříži, popř. další četbu v průběhu života. Bohužel více jasna nepřineslo ani osobní setkání s RNDr. Pavlem Hoppem, vnukem generála Viktora Hoppeho, bratra Vladimíra Hoppeho.

² Kopie disertační práce je uložena v MÚA AV ČR ve fondu Vladimír Hoppe, karton 1, inventární číslo 13. Originál pak nalezneme v AUK v osobní složce doc. Hoppe.

vlastní stavy vědomí, pocity atd. Všechny filosofie, které toto nečiní, nazval Hoppe negativní a usiloval o ustanovení filosofie pozitivní, která by se měla obracet především k faktu vědomí.

Mezi nejdůležitější Hoppeova tiskem vydaná díla se řadí: *Podstata, dosah a hodnota přírodovědeckého poznání*, 1914; *Příroda a věda: noetika přírodních věd*, 1918; *Základy duchovní filosofie*, 1922; *Přirozené a duchovní základy světa a života: od života sub specie temporis k životu sub specie aeternitatis*, 1925; *Úvod do intuitivní a kontemplativní filosofie*, 1928; *Předpoklady duchovní filosofie a náboženské víry*, 1935. K rozsahem drobnějším pracím náleží: *Plotinos a mystikové*, 1926 a *Dva základní problémy Kantova kriticismu*, 1932. Hoppe rovněž svými příspěvky hojně obohacoval nejen filosofické časopisy *Ruch filosofický*, *Českou mysl* a *Filosofii*, ale i např. *Národní listy*, *Lidové noviny*, *Naši dobu* aj.

První prací, ve které je možno se seznámit s Hoppeovou duchovní filosofii, jsou ***Základy duchovní filosofie***³. Duchovní filosofii myslí Hoppe takovou filosofii, která se zcela opírá o tvůrčí nitro. Pro Hoppeho je charakteristické, že zdůrazňuje praktický dosah filosofie. Filosofie tu podle něj není jen proto, aby zkoumala smysl lidského života, filosofie má život povyšovat do světa nepomíjivých hodnot, což má přispět k tomu, že bude žít sub specie aeternitatis. Hoppe spatřuje potřebu vzniku duchovní filosofie v širších souvislostech. Filosofie je „*orgánem*“ lidského nitra, „*orgánem*“ duševního světa, její hloubka spočívá v tom, že disponuje mravním základem. Mizení mravních hodnot považuje Hoppe za důsledek potlačování duševní reality. Následkem toho pak žije „*moderní*“ člověk plochý život bez onoho smyslu, který mu dříve propůjčovalo náboženství. Je si totiž jistý, že prostřednictvím vědy ovládá svět, aniž by se zamyslel nad tím, že se jedná pouze o nepatrný zlomek světa. Tuto jistotu nazývá Hoppe „*falešným titanismem*“. V této souvislosti zavádí Hoppe pojem „*Archimedův bod*“, jenž chápe jako bod, z kterého je možné vybudovat mravní řád. Filosofie hraje roli utěšitele, který má potvrzovat, že „*Archimedův bod*“ se nachází uvnitř nás samých. Tento bod je zapotřebí prozkoumat, a to lze učinit pomocí orgánu ducha, kterým lze proniknout k jeho podstatě. Tímto orgánem podle Hoppeho je intuice, která si přibírá na pomoc tvořivou obrazotvornost. Později definuje Hoppe intuici jako „*možnost duševního zření neexistující skutečnosti, již vyvolávají toliko naše tužby z neznámých hlubin naší duše*“. Jinými slovy řečeno úkol duchovní filosofie tkví v tom, aby pomocí intuice poznala lidské nitro. Duchovní filosofie je pro Hoppeho filosofii pozitivní. Pozitivní proto, že při svém výkladu světa neneguje, nevyklučuje poznávající subjekt. Pozitivní duchovní filosofie vychází od jádra duševních lidských schopností a vědomě je promítá do neznámého předmětu poznání.

V ***Přirozených a duchovních základech světa a života*** se máme mj. možnost seznámit s Hoppeovou metafyzikou a na ní navazující noetikou. Hoppe vychází z dělení lidské osobnosti na osobnost prostou a osobnost nadindividuální. Osobnost prostá je omezena smyslovým vnímáním. Osobnost nadindividuální tkví v nadindividuální oblasti, ze které pocházejí rovněž poznávací formy, mravní normy a estetický vkus. Nadindividuální oblast je nadřazena lidské individuální existenci. Termín „*Názor Dne*“ slouží Hoppeovi k označení duchovní oblasti a termín „*Názor Nocí*“ používá k označení empirické oblasti. K úniku

³ Tato rozsahem drobná studie byla vydána v rámci přednášek Jednoty filosofické roku 1922, přičemž jako přednáška byla proslavena již o dva roky dříve, a to 16. listopadu 1920.

osobnosti z oblasti smyslů poslouží podle Hoppeho estetické a mravní zážitky, ačkoli jsou jistým způsobem se smyslovou zkušeností svázány. Podle Hoppeho existují dvě teorie poznání, empirická a duchovní. Tyto vyplývají z dvojí povahy lidské přirozenosti. Empirická teorie poznání vyplývá ze smyslové povahy lidské přirozenosti a duchovní teorie poznání vyplývá z inteligibilní povahy lidské přirozenosti. Inteligibilní povaha lidské přirozenosti nabízí možnost styku s nadindividuální, transcendentní oblastí osobnosti. Z dělení povahy lidské přirozenosti na smyslovou a inteligibilní odvozuje Hoppe dělení života lidského individua na život sub specie temporis a život sub specie aeternitatis. Pro Hoppeho podstata jeho díla *Přirozené a duchovní základy světa a života* tkví v poznání těchto dvou druhů života. Filosofie i náboženství pak mají na starosti dokázat nezbytnost sledovat řád duchovní. V této ohromné monografii tedy vedle filosofie vystupuje i náboženství. A náleží mu stejný úkol jako filosofii. Tedy pomocí intuitivního poznání probádat transcendentální oblast osobnosti. Tuto snahu také hledá a odkrývá u různých filosofů a poukazuje na ty stránky jejich učení, které konvenují s jeho filosofií. Nachází u nich částečnou podporu (nejvíce u Plotína a Kanta), ale konstatuje, že žádná z metafyzických soustav (Descartes, Spinoza, Leibniz, Kant, Fichte, Schelling, Hegel a jiní) neposkytuje uspokojivý předpoklad pro trvalý styk s transcendentální oblastí osobnosti, ačkoli jsou na nich patrné předpoklady „*kontinentální zásady*“, tedy že pravda v nás tkví jakožto ideový svět před možností smyslové zkušenosti.

Jelikož tedy podle Hoppeho ani moderní, ani antická filosofie nejsou s to poskytnout vhodné předpoklady ke styku s pomyslným světem, chce se Hoppe pokusit vybudovat takovou filosofii, která pomocí intuitivní metody člověku umožňují bezprostředně nazírat na podmínky příštích smyslových zkušeností a skutečností. Za objev intuitivní metody vděčí podle Hoppeho filosofie „*kopernikánskému obratu*“, který se děje před možností filosofického poznání v duši každého myslitele a je zároveň i podmínkou „*filosofického zrození*“. Hoppeův „*kopernikánský obrat*“ nesměřuje k subjektu empirickému, jako tomu bylo v Kantově filosofii. Podle Hoppeho je třeba obratu k „*onomu velkému já*“ jakožto zdroji pravého duchovního života, což je zároveň také základní úkol filosofie. Obrat k duchovnímu já není jen záležitostí jedince samého, nýbrž i celé lidské společnosti. Kopernikánský obrat není podle Hoppeho možný bez určitého duševního nárazu či otřesu, díky kterému si jedinec uvědomí transcendentální oblast. Mezi praktické metody navázání styku s transcendentální oblastí osobnosti Hoppe řadí: jógu, meditaci, kontemplaci, psychoanalýzu a autosugesci. Všechny uvedené metody se snaží vejít do co nejužšího styku s podvědomou nebo nevědomou osobností, jež byla podle Hoppeho působením „*dnešní*“ vzdělanosti zbavena možnosti zasahovat do vědomí.

Ve svém druhém nejrozsáhlejší díle *Úvod do intuitivní a kontemplativní filosofie*, které vydala Filosofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně v roce 1928, pokračuje Hoppe v názorech, které rozvinul v *Přirozených a duchovních základech světa a života*. Hoppe se vrací k týmž tématům. Své názory opět opírá o prostudovaná díla myslitelů. Jedná se o myslitele známé z předchozího díla, ale i o nově objevené. Interpretace jejich názorů, jimiž si Hoppe potvrzuje názory své, zabírá značnou část celého díla. Hluběji se zabývá **kontemplací**. Kontemplací opouští člověk smyslovou zkušenost, aby se pohroužil do předzkušenostního obsahu duše. Lze tedy říci, že kontemplaci chápe Hoppe za jedinou

metodu, která je schopna navázat styk s transcendentem. Kontemplace je zesílená intuice po duchovním očistění. V souvislosti s kontemplací dochází Hoppe poprvé k požadavku negovat ratio. Nejdůležitějším názorovým posunem v Úvodu do intuitivní a kontemplativní filosofie na rozdíl od předcházejícího díla se jeví chápání filosofie jako propedeutiky náboženství. Až sem Hoppeho zavedla intuice a kontemplace jakožto soustředěná mystická intuice. Přes intuici a kontemplaci se Hoppe dostává k mystice, křesťanské mystice, k náboženství vůbec. Mystika se jeví Hoppemu jako jediná cesta, která vede člověka k jednotlivým předpokladům lidské duše, vede ho k imanentnímu a nekonečnému zdroji, k původci všeho trvajících. Teprve mysticismus podle Hoppeho umožňuje vědomě vstoupit do vztahu s nepodmíněnými základy světa a života. Mystika vychází z předpokladu jedné velké „*Prajednoty*“, která je příčinou veškerého bytí a všeho poznání. Podle mystiky se pravé poznání předmětů získává jen tehdy, jestliže se dosáhne ucelujícího vědomí jednoty myšlení a bytí.

Předpoklady duchovní filosofie a náboženské víry vyšly až po Hoppeově smrti v roce 1935. Toto dílo bylo nalezeno v Hoppeově pozůstalosti a k vydání je připravil Hoppeův žák Robert Konečný. Podtitul díla zní: *Zrození víry ze zániku rozumu. Pokus o překonání naturalistického mysticismu*. Pro toto dílo je charakteristické kierkegaardovsky důsledné odmítnutí racionalismu z toho důvodu, aby bylo možné na po něm uvolněné místo dosadit víru.

Vybraná dílčí témata Hoppeovy filosofie

Pojetí filosofie; metafyzika – nadindividuální Já; noetika – intuitivní poznání; filosofie dějin; duchovní obrození společnosti a světa atd.

Vybrané termíny Hoppeovy filosofie

Archimedův bod; kopernikánský obrat; transcendentální oblast osobnosti; pozitivní vs. negativní filosofie; Názor Dne; Názor Noci; denní sen atp.

Prameny Hoppeovy filosofie

První období – vyrovnávání se s přírodními vědami; druhé období – utváření duchovní filosofie; třetí období – období spirituální

Reflexe Hoppeovy filosofie

Soudobá (10.-20. léta 20. stol.) reflexe, převážně ve filosofických časopisech, ale nejen v nich; reflexe po Hoppeově smrti – Robert Konečný, Jan Patočka, Jiřina Popelová atd.; současná (od roku 1989) – Jiří Gabriel et al (ve spojitosti s historiografií české filosofie lze hovořit o „brněnské škole“), Petr Jemelka aj.